

PERTSONA ETA LURRALDE ESKUBIDEAK

JUGOSLAVIAN. EMAITZAK

SARRERA.

Jugoslaviari buruz hitzegiterakoan, lehenengoz esan behar da oso interesgarria dela soziolinguistika eta hizkuntz eskubideen aldetik, eta estatu federala den aldetik ere bai; beraz, nik esango nuke une honetan dagoen interesanteena behar bada Jugoslavia dela.

HISTORIA.

Jugoslavia, sei errepublikek osatzen dute, hau da, sei errepublika federatuk, goitik behera honela: Eslovenia, Kroazia, Serbia, Bosnia, Hertzegovina, Montenegro eta azkenik, Mazedonia. Eta horrez gain,

Serbiaren barnean bi eskualde autonomo daude, ifarraldean Voivodina, eta hegoaldean, Kosovo, Albaniaren ondoan.

HIZKUNTZA.

Hizkuntza aldetik, Eslovenian esloveniera hitzegiten da; Mazedonian mazedoniera eta gainerako guztietan serbo-kroaziera. Beraz, egia esateko, sei errepublika baina, hiru hizkuntza ofizial. (Zentzu honetan, lehenengo inpresioan, Suitzan dagoen egoeraren antzekoa dela dirudi; Suitzan alemaniera, frantsesa eta italiera bait dira hizkuntza ofizialak).

Horrek esan nahi du, serbo-kroaziera % 80 k hitzegiten duela gutxi gora-behera, beraz, Jugoslaviako estatuan hizkuntza

EGUNKARIA 1991-6-15

nagusia dela, ez egoera legaletik, demografikoaren ikuspuntutik baizik. Legez, hiru hizkuntzak berdinak bait dira legearen aurrean.

Hori beraz, hizkuntza ofizial eta nagusien aldetik. Baina Voivodinan badago gutxiengo magyar bat, hungariar bat, eta hori izan da hain zuzen ere, serbbo-kroatek edota, jugoslaviar klasikoek egin duten muntaia, piska bat frenatzeko; Kosovon aldiz, albaniera hitzegiten da, beraz, hizkuntzok koofizialak edota ofizialkideak dira. Honek esan nahi du, Kosovon eta Voivodinan hizkuntza ofiziala serbiera bada ere, albaniera eta magyarra hitzegiten den lekuetan, hizkuntzok ofizialkideak direla.

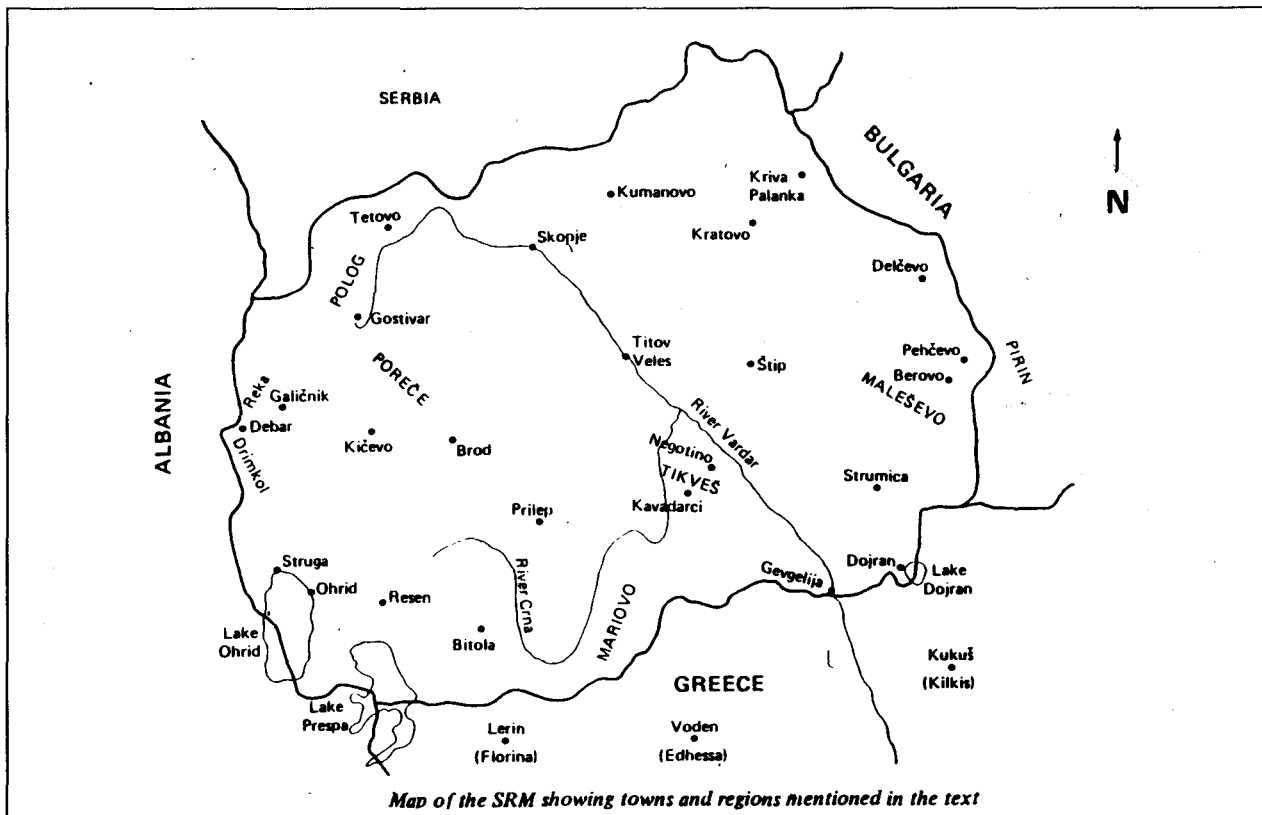
EGOERA DEMOGRAFIKOA.

Errepublikak guztiok hizkuntz arazoak kontutan harturik egin dira . Hau SESB-en bezala teoriarik, baina ez da guztiz egia. Zergatik? Biarrazoinengatik; lehenengoa, nere ustez Belgrad-ko jendeak beldurra izan du Kosovon albaniar hutsak uztea; hau bait litzateke azken finean arazoa, hau

da, Kosovo guztian albaniarrek baldin badira, hizkuntza eta naziotasuna oso fuer-tea litzatekeelako eta Voivodinan ere antzeko zerbait egin dute hungariarren kasuan ere, minorian utziaz, hain zuzen ere "bloke" bat egin ez dezaten.

Bigarren arrazoa: Jugoslavian oraindik ere musulmanak oso indartsuak direla. Batez ere Mazedonian, Kosovon eta Montenegron, beraz, hegoaldeko errepublika hiruotan, erlijioak oso indar handia du eta Bosnia-HertzeGovinan baita ere. Honek adierazten du beste leku askotan bezala hizkuntzak ezik, erlijio-arazoak ere jendea zatitzen duela.

Adib.;Bosnia-HertzeGovinan musulmanak 1.600.000 dira beraz, musulmanik gehienak errepublika honetan daude. Eta gauza harrigarria, jendeak ez du bere burua definitzen hizkuntza aldetik, erlijio aldetik baizik. Ikus dezakezuen bezala, zifrarik handiena musulmanena da (1.600.000), gero datoz serbiarrak (1.300.000 lagun) eta azkenik, kroaziarrak (758.000 lagun).Nik uste dut hori dela Europar kasu bakarra. Orduan, hizkuntza aldetik, horrek esan nahi du, hemen zifra hauek beste modu

batera interpretatu beharko liratekeela.

Eta orain beste taula hau piska bat gertuagotik begiraturaz gero, ikusiko dugu hurrengo zutabeen Montenegro eta "montenegri- nos" 400.000 hauek dira nagusi. Hurrengo lerroan Kroazia dator eta ezkerretara "kroaziarrak" (3.400.000); ondoren Mazedonia, (1.200.000) eta piska bat behe- rago, albaniarrek (377.000). Ikus daitekeenez, jendea zatitzen saiatu dira. Zergatik ez dituzte albaniar guztiak elkarrekin jar- tzen eta ez, batzu Mazedonian eta beste batzu Kosovon?

Garbi dago, arazoa politikoa da. Denak errepublika batean jartzeak, beldurra sor- tzen die. Beraz, talde nazionalak gehiago dira errepublikak baino, guztira sei errepu- blika eta 24 talde nazional bait daude. Eta zer gertatzen da? Gehienetan errepublika- ko talde etniko nagusiak ematen diola izena, nolabait esateko, baina ez beti.

HIZKUNTZON IDAZKERA.

Hizkuntzak ez dira berdin idazten. Serbiera eta Kroaziera antza denez, gauza bera da edo hor nonbait, hizkuntza aldetik oso alde txikia dago, bai fonetika, morfologia eta hiztegi aldetik ere oso dife- rentzia txikia da, baina kroaziera letra latinoz idazten da eta serbiera aldiz, ziri- likoetan; Eslovenian esloveniera latine- raz eta serbiera gehiena zirilikoz, eta baita latineraz ere; Bosnia-Hertze- govinan bietara; Montenegron, Kosovon eta horien- tan aldiz, gehiena zirilikoz; eta albanesa berriz, latin letrez.

Ikus dezakezuenaz, izugarritzko saltsa dago. Bi alfabeto erabiltzen dira, zergatik? Erlijio arrazoinengatik, hori baita dife- rentzia azkenean. Ortodoxo izan direnak, hots, Konstantinoplako elizaren menpean egon direnak (serbiarrak,...) elizaren tradi- zioz edo, zirilikoa erabiltzen dute eta Italiako kutsua dutenek aldiz, idazkera latinoan erabiltzen dute Kroaziera,...).

Orduan normalizazio aldetik nahiko zaila egiten zaie serbo-kroatei, bi kode desber- din bait dituzte, bi alfabeto eta horregatik, badirudi desberdintasuna handiagoa dela.

Beste puntu aipagarria, ekonomiarena da. Hemen gertatzen da Iberiar penintsulan gertatzen den fenomeno berbera. Esloveniarrek oso maila ekonomiko han- dia dute eta, Kosovo eta Mazedoniarrek aldiz, oso maila txikia. (Diotenez, nazio- ekoizpen gordina edo P.N.B. deituriko horretan, 6tik Irako diferentzia omen, hau da, 6 bider gorago daude ekonomia mailan esloveniarrak, Kosovokoak edo Mazedoniakoak baino)

Italian ere gauza bera gertatzen da, Milan, Turin eta hauek askoz ere aberatsagoak dira Sizilia baino. Eta estatu espainolean ere gauza berbera; iparraldean eta hegoal- dean diferentziak daude, eta honen arabe- ra, soziolinguistika aldetik ere ondorio garrantzitsua gertatzen da; inmigrazioa eta emigrazioarena, alegia, beraz, izugarritzko arazoa sortzen zaie Eslovenian, eta Serbian eta Kroazian esate baterako, etor- kinekin.

HIZKUNTZ EGOERA.

Esan dugunez, hiru hizkuntza nagusi eta ofizialak, esloveniera, serbokroaziera eta mazedoniera dira, hauei Voivodinako magyarrak eta skipetar edo albaniera gehitu behar zaielarik.

Orduan, arazo nahiko zaila; hizkuntza hauek (ikus mapan) eslavoak dira, hots, Txekoslovakiakoa, Errusiakoa eta horien taldekoa; beraz, hemengo arazoa hain zuzen, zera da, nola moztu isoglosak, zeren esloveniarrek kroaziera oso ongi ulertzen bait dute eta kroaziar batek ser- biera,... (eta horrela Bulgariaraino), baina esloveniarrek ez badute ulertzen bulgari- era, orduan nola moztu behar dira isoglo- sak?

Beraz, hiru hizkuntza hauen normalizazio arazoa honoko hau izango da; “balio al du beste hizkuntza bat egiteak ala ez? Zeren elkar ulertzen badute, merezi ote? Mazedoniera eta bulgariara oso antzekoak dira, (Mazedonia Bulgariako zatia izan baita otomanoen menpean egonik noski, urte askotan askatu ziren arte eta Bulgaria berria egin arte).

Orduan, Tito etorri zenean arazoa hori zen hain zuzen; “Mazedoniako zati horrek Bulgariarekin segi behar zuen ala ez”.

Jakina, mazedoniarrek ez zuten Bulgariarekin segi nahi arrazoin historikoak zeudelako batipat, zeren eta, hizkuntza aldetik ez bait zegoen inolako arazorik, elkar ulertzen zutelako eta dute, baina zer gertatu da? azkenean mazedoniarrek beraien errepublika muntatu dutela.

Hortaz, Mazedonian ez zegoen egia esateko, hizkuntza berezirik eta hala ere, Titorekin errepublika sortu zenean (1945ean), mazedoniera hautatu zuten errepublikako hizkuntzatzat, eta mazedoniera hori ez zela izango bulgariara (antza denez, gipuzkera eta bizkaieraren arteko diferentzia baino txikiagoa omen dute elkarren artean). Hala eta guztiz, une honetan bi hizkuntzak antzekoak izanagatik, desberdintzat jotzen dira. Zergatik? Bada, praktikan bakoitza errepublika desberdinak direlako; bata, Jugoslaviako errepublika federatua (Mazedonia), eta Bulgaria bestea, errepublika, besterik gabe. (Kasu hori Europako iparraldean ere gertatu da, Danimarka eta Norvegiako hizkuntzekin, zergatik dira bi hizkuntza eta ez bakarra?, hemen ere ez bait dago arazo linguistikorik, historiko-politikoak baizik.) Beraz, hemen ere arazo berbera dute, arazoa guztiz politikoa da.

Orduan, eta eslovenieraren kasuan, badirudi aspaldidanik zeukatela beren tradizioa eta ez da inoiz planteiatu inorekin joate hori; hemen problema hain zuzen ere serbiarrak eta kroaziarrak batzea izan da (nahiz eta hizkuntza berekoak izan), arra-

zoin historikoak zirela medio oso bereizita bait zeuden. Eta arazoa konpondu baldin bada, Tito, kroaziarra zelako izan da, zeren eta Jugoslaviako federazioa egitea proposatu zuenean, serbiarrek, horregatixe onartu bait zuten, eta alderantziz izan balitz, ez zatekeen horrelakorik gerta, hor indar nagusia serbiarrak direlako. (Hori frogatu ahal izateko, hemen doakizue zenbait datu: Serbia eta Kosovo eta Voivodinan 8 milioe dira, gutxi gora behera, eta Kroazian aldiz, 4´6 milioe). Ikusi dugunez eta arestian aipatu gisa, lau hizkuntzok oso antzekoak dira; guztiz desberdina da beste kasu hau, magyarra eta skipetarrena, alegia.

Hor bereizi behar da, Jugoslavian bereizidena bezala, zer den nazioa; Herri baten zati txiki bat Jugoslaviaren barnean baldin badago eta kanpoan, askoz ere zati handiagoa geratzen bada, hori nazionalitatea izango da Jugoslavian, eta alderantzizko kasuan berriz, hori nazioa izango da. Eta kasuan kasuko, bakoitzari dagokion planteiamendu desberdina egiten dute.

Orduan magyarrak eta skipetarrak edota hungariarrak eta albaniarrek, nahi baldin bada, minoritarioak dira Jugoslavian, hots, nazionalitate gisa kontsideratzen dira, zergatik? albaniar gehienak Albanian eta magyarrik gehienak Hungarian daudelako. Kasu honetan hauek eskubide desberdinak dituzte, ez errepublika mailakoak, nazionalitate mailakoak baizik.

NOLA BEREIZTEN DIRA ESKUBIDEOK JUGOSLAVIAN?

Lehenengo hurbilketan behintzat nahiko erraza dela dirudi. Jugoslavia osoa nahiko konplikatua bada, are gehiago Bosnia-Hertzeegovina, eta azken honen kasua kenduta, beste errepubliketan badago hizkuntza nagusi bat (mapan ikus daitekeen bezala), eta orduan, zein izango den errepublikako hizkuntza ofiziala? bada,

gehiengoaren hizkuntza dena, eta hau lurraldetasunez gainera. Horrek esan nahi du, eskola eta administrazioa eta dena, bertako hizkuntza ofizialean egingo dela.

Baina, Bosnia-Hertzeegovinan eta horietan berriz, arazoa gehixeago konplikatzen da minoria desberdinak daudelako. Hain zuzen ere, minoria edo nazionalitate horietako hiritarrak eskubide pertsonalak izango dituztelako.

Hemen Suitzan bezala, lurralde bat ematen saiatzen dira eta errepublika ez bada, distritu mailan definitzen dute, eskualde bat emanaz, eta nazionalitate horietako eskualde horietan eskubide pertsonalak izaten direlarik. (Hemen ohar garrantzitsu bat egin behar da eta zera da: Dakizuenez, Jugoslavia herri autogestionatua da, beraz, hor ez dago goitik behera datorren legedi hesturik, beti ere, oso federala da, autogestioa dela eta). Eta badirudi hemen aipatzen ari garen gauza guzti horiek, printzipio bezala hala direla, baina han behetik gorako printzipioa ere badago aipatzen ez den arren, hori da diferentzia. Adibidez; Lurraldetasunezko eskubideak nagusi direnean, hizkuntza ofiziala zein den argi eta garbi agertzen da, baina eskubide pertsonalak nagusi direnetan, hiritarrak eskatu behar du. Esate baterako, eskolari buruz ez dago guztiz idatzirik, ez bait dago gauza orokorrik, baina badirudi, edozein herritan, 500 lagunetako eskualdea edota, 20 haur hizkuntza berekoak baldin badaude, eskubidea dutela eskola bat eskatzeko eta eskola hori ofiziala izango da, hots, estatuak ordaindua, alegia.

Orduan, nahiz eta lurraldetasunezko eskubideak izan, eskubide pertsonalak aplikatzen dituzte edota, aplikatu daitezke, hala nahi izanez gero.

Beraz, planteiamentu honekin ikus daitekeenez, Belgikan baino moderatuago azaltzen zaizkigu. Belgikan ez dago horrelakorik, lurraldetasunezko eskubideak eta kitto!

Hemen ez, lurraldetasunezko eskubideak daude baina autogestioaren printzipioa dela medio, bigunduta daude, hori batetik eta bestetik, Jugoslavia oso-oso desberdina delako; ofizialki 24 talde etniko daude eta ezin da oso gogor jokatu zeren, errepublika askotan gertatzen den gisa, errepublikako hizkuntza definitua edukiarren eskubide pertsonalak aplikatzen baldin badira minimoki, orduan, elebitasuna, hirueletasuna, eta nahi den guztia sortzen baita.

Nahi baduzue orintxe irakurriko dizuet nola dagoen arazoa Eslovenian, esate baterako, gaztelaniaz dauden parrafo batzu:” La Constitucion eslovena se pronuncia sin almajes. Todos los organos de Estado y los otros órganos, las organizaciones autogestionadas, las comunidades y cada uno de los ciudadanos que desempeñan un función social en el territorio de Eslovenia, actuarán en lengua Eslovena. Art. 212”

Beraz, hor garbi geratzen da arazoa, ikusten duzuen bezala, hori eta gure egoera gonbaratzea benetan,... edo fede txarrez eginga dago edota, ezjakintasunez, ezin baita gonparatu ere egin Euskal Herriko hizkuntz egoera Esloveniakoarekin. Esan behar da Jugoslaviako Konstituzioaren 1. puntua honela hasten dela: “Partiendo del derecho de cada Pueblo a la autodeterminación... “ , “ comprendido el derecho de secesión, sobre la base de la voluntad..., y de acuerdo con sus aspiraciones históricas..., común , los Pueblos y de las nacionalidades libres e iguales...” , jakina, esango dute hori idatzia egonagatik gero ez dela aplikatzen,...etab. baina, hemen ez dago idatzirik ere, hori da diferentzia.

Beraz, hori da 1º puntua Jugoslaviako Konstituzioan; autodeterminazioa (letra guztiekin aipatzen da teorian bederen), el derecho a secesión..., argi eta garbi!

Orduan, zer gertatu da adibidez, Kosovon? Kosovon gehienak albaniarrak dira eta azkeneko istiluetan (duela bospasei urte) Pristina-ko (hiriburua da) Unibertsitateko

ikasleek Kosovo Errepublika!! eskatzen zuten. Eta Kosovo errepublika egiten baldin bada, teorian behintzat, autodeterminazio eskubidea izango luke. Honen aurrean Belgrad-eko aparatokoak beldurrez daude Kosovo errepublika bilakatuz gero, Albaniarekin tratutan hasi eta azkenean, Albaniarekin elkartuko denaren beldurrez, alegia. Noski, horrek ondorio politikoak izango lituzke, zeren eta, albaniarrak ez bait dira moskobitak, protxinarrak baizik.

(Nahiz eta irakurri dudanez, albaniarrak ez omen dira ez protxinarrak ezta prosobietarrak ere, albaniarrak eta kitto!, Oso abertzaleak nolabait esateko, hango indar nagusia independentzia delarik. Abertzaleak, hango marko hartan ulerturik jakina, musulmanak bait dira. Eta ez da leku bakarra, S.E.S.B-eko hegoaldeko errepublikan ere antzeko arazoa dute, hauxe bait diote: "Marxismo-Leninismoa KORANarekin adostasunera iritsi badaiteke, gu ados geundeke". Eta horrelako zer-bait gertatzen da Albanian ere).

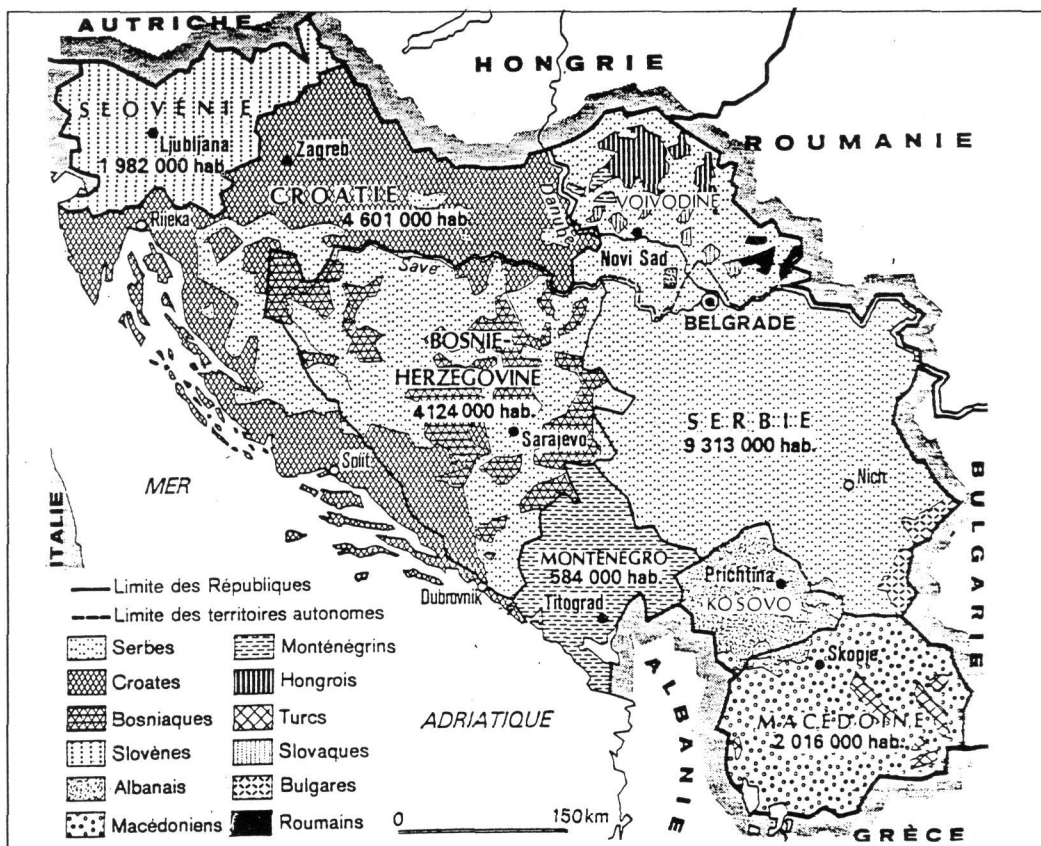
Orain beste puntu txiki batzu ikusiko ditugu.

Horietako bat etorkinen arazoa da.

Arestian aipatu bezala, Serbia, Kroazia eta Eslovenian batipat, inmigrazio handia dago, berauekin hizkuntza dakartelarik. Orduan zer gertatzen da? Bada, automatikoki une honetan Belgikako Furon eta hiri horietan, gertatzen den arazo berbera dutela, hau da, eskubiderik bai ote duten eskolarik jartzeko.

Hor soluzioa Suitzaren antzekoa izan da. Belgika edota Suitzan bezala planteiatzen delako arazoa, hots, inmigrazioa dela medio, hizkuntz egoera aldatu baldin bada leku batean, ez dutela agintzen etorkinek, bertako hizkuntz zaharrak baizik. Hori da beraz, printzipioa, nahiz eta gero autogestioa dela bide, generalizatzen zailagoa den, hitz batez, inmigranteen etorkizuna asimilatzea alegia.

Beraz, Jugoslaviari dagokionez eta federazio gisa, ez dago hizkuntza ofizialik (hori azpimarratzea oso inportantea da), hau da, une honetan, Jugoslavian edozein disposizio ofizial hiru hizkuntzetan agertzen da.

Hori izango litzateke Estatu espainolean edozein lege agertzen delarik, gaztelaniaz, katalaneraz, euskaraz eta gailegoz agertzea bezalaxe.

ELEBITASUNA PRAKTIKAN.

Hizkuntz nagusia **serbokroaziera** da, % 80ek hitzegiten duelarik, beraz, bi errepublika gelditzen dira "maingu" nolabait esateko Eslovenia iparraldean eta Mazedonia hegoaldean, hauek benetan minoritarioak dira eta berauen hizkuntza eskolan ikasi ondoren, nahi duten hizkuntza hautatzeko eskubidea dute, orduan, serbokroaziera izaten da gehienetan eta gainera, oso hizkuntza antzekoak direnez, ez zaie batere zaila egiten. Eta hortaz, serbokroaziera nahiko "defacto" hizkuntz nazionalean bilakatzen da.

Hortaz aparte, LJUBLJANAKO Unibertsitatean duela hamar urte eginiko inkesta batetan jendearentzat bigarren hizkuntza zein ote zen galdetuz eta % 97k ingelesa zela zioten; hirugarren hizkuntza frantsesa % 40'2k; laugarren hizkuntza (gauza harrigarria!) serbokroaziera % 41'5ek eta bostgarren hizkuntza alemaniera % 37'lek.

Dena den, jendeak ez du sinesten inkesta horretan, "protesta" antzekotzat jotzen dutelako. Hori da Finlandian, Suedian etab.etan gertatzen dena: Herri txiki horietan bigarren hizkuntza ez da estatukoa izaten kanpokoa baizik.. Azpimarragarria horixe da guretzat, horrelako gauzak gertatzen direlako. Adib.; Suomin (Finlandia) nahiz eta, 2. hizkuntza nazionala suediera izan,(azken datuen arabera) % 90ek ingelesez ikasten du. Eta Suedian denek suedieraz eginarren, 2. hizkuntzatzat ingelesa dute. Eta hemen ere, 2. hizkuntza ez da serbokroaziera ingelesa baizik.

Orduan horrek esan nahi du pasaportean adib., Mazedoniako pasaportean lehen-dabiziko hitzak mazedonieraz eta gero ingelesez edo, nahi duten hizkuntzan,

(sekula ez serbokroazieraz), idatzirik agertzen dira. Pentsa ezazue gauzak noraino eramaten dituzten!.

Beste datu interesgarri bat hango errealitateari buruz: **Telebista mailan** nola azaltzen den Ljubljanan; Eslovenian eslovenierazko emisioak % 52; serbokroazierazkoak % 13'5. Beraz, esloveniera nagusitu da benetan hor.

Egunkariaren kasuan, 3 daude eta hiruak eslovenieraz argitaratzen dira.

Irratiak aipatzez gerotan esan behar da 46 irrati daudela; 29 frekuentzia modulatuak eta 17 uhin ertainekoak eta denak esloveniera hutsez. (Non gaude gu?)

Eslovenierari buruz bukatzeko, hona hemen Bagneres-en aipamena: Esloveniera da Esloveniako politikari, ekonomilari eta kultur agintari guztien hizkuntza. (Hemen ez dago bromarik, beraz!)

Azkenik eta bukatzeko, Kosovoz hitz pare bat. Kosovon hizkuntza albaniera da. Albaniera hori eta Albaniako hizkuntza oso antzekoak dira.

Mazedoniarrei bezala, hauei ere hizkuntz arazoa planteiatu zitzairen, hau da, berauen hizkuntza standarra egin ala Albaniakoa hartu. Baina ez dago garbi zergatik, 1968an Albaniako hizkuntza hartu zuten, beren projektu separatista baztertuz. Harrezkeroz, orain Kosovon hitzegiten den hizkuntza ofiziala eta Albanian hitzegiten dena, gauza bera dira. (Flandesen bezala gertatu zaie, Holandakoa hartu bait dute, azkenean).

Eta hori oso inportantea da, zeren ez baita ahaztu behar Albania ez dela orbitakoa, guztiz marxista-leninista ortodoxoa edo,... eta besteak aldiz, autogestionarioak, hots, oso diferenteak, eta hala eta guztiz ere, arazo horiez gain, **BAT** egin dute (hau azpimarratzea oso inportantea da).

Beraz, orain Jugoslavian gusto guztietako soluzioak daude. Mazedonia hain zuzen, soluzio separatista bat izan da; "Bulgariarekin hautsi" eta beren hizkuntza propioa muntatzea, alegia. Eta Kosovon aldiz, ez. Hogei urtez egon ondoren plan horretan, gero (zergatia ez dakigularik) atzera jo zuten eta une honetan Albania eta Kosovo gauza bera da. Horrek esan nahi du, prentsa mailan, irrati-telebistan eta irakasleak ere Tirana-tik etor daitezkeela Kosovora. Guzti honek,-Belgrad-tik ikusita noski,- arazo politikoa planteiatzen dio, "horiek zertara datoz hona?" galde-tzen dutelarik.

Nahi baduzue irakurriko dizuet 171. artikulua: " En virtud de la Constitución y la ley, los individuos pertenecientes a las nacionalidades tienen el derecho a servirse de su propia lengua y escritura en el ejercicio de sus derechos y deberes , así como en los procedimientos ante los órganos estatales y las organizaciones que ejercen funciones públicas".

Beraz, hau eta Suomiko kasua oso antzekoa da, estatuaren aurrean, hots, **justiziaren aurrean eskubide pertsonalak daude, lurraldetasunezko eskubideak ere badaude, baina, Belgika edota Suitzan baino maila moderatuagoan.**

Dena dela, hona hemen beste zati bat bukatzeko: " En el campo de la Educación toda ella se imparte en esloveno, Enseñanza Básica, Secundaria y Especiales, Universitaria y para adultos" . Eta hori esloveniera hizkuntza txikia delarik.